Azerbaijan School, Volume 320, Issue 1, pp.35-48, 2013

(*English*)

THE ROLE OF SHARING INFORMATION -COMMUNICATION TECHNOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Sh.Agayev, H.Aliyeva

Abstract. The article is dedicated to the role of sharing information technology in the development of society, initial kinds of information techniques, and the projects on education in Azerbaijan.

Keywords. Information, technology, communication, relation.

(*Azerbaijan*)

CƏMİYYƏTİN İNKİŞAFINDA İNFORMASİYA MÜBADİLƏSİNİN TEXNOLOJİ TƏŞƏKKÜLÜ

Şahrza Ağayev

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun dosenti

Xədicə Əliyeva

Bakı şəhəri Nərimanov rayonu Məktəb-Lisey Kompleksinin direktor müavini

Açar sözlər. İnformasiya, texnologiya, kommunikasiya, rabitə.

(*Russian*)

ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ ОБМЕНА ИНФОРМАЦИЕЙ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА

Ш.Агаев, Х.Алиева

В этой статье повествуется о первоначальных видах средств информации, о реализованных проектах в области образования и об их благотворном влиянии на общее развитие страны.

Ключевые слова. Информация, технология, коммуникация, связь.

Müasir dövrdə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları daha çox sahəni əhatə edir. Onun tətbiq sahələri hər gün qəbul edilərək informasiyanın həcmini durmadan artırır.

Bunlar isə təhsil sistemində çalışanların pedaqoji-psixoloji hazırlığının daim təkmilləşdirilməsini tələb edir. Dünyada baş verən qloballaşma, ilk növbədə özünü informasiya mübadiləsində aydın göstərir. Bəşər tarixində informasiya yükü artdıqca yeni ünsiyyət texnologiyaları yaranmağa başlamışdır. Buraya yazı, kitab çapı, teleqraf və nəhayət, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları da daxildir. Artıq sübut olunmuşdur ki, cəmiyyətdə ünsiyyətin yaradılmasında İKT müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Belə informasiya mübadiləsi psixoloji ədəbiyyatlarda ünsiyyətin kommunikativ formatı adlanır. Araşdırmalar göstərir ki, əməli fəaliyyətlə məşğul olan insanlar məqsədyönlü, planlı, mütəşəkkil addımlar atmaqda zəruri olan informasiya mübadiləsinə daimi ehtiyac duyurlar. Ünsiyyətsiz pedaqoji prosesi təsəvvür etmək mümkün deyildir. Çünki burada iki tərəf vardır: öyrədən (informasiyanı verən), öyrənən (məlumatı qəbul edən). Birinci tərəf kommunikativ, ikinci tərəf resipiyent adlanır. Deyilənləri K – İ – R kimi işarələmək olar: Demək, hər cür informasiya mübadiləsi kommunikativ informasiya resipiyent sxemi üzrə həyata keçirilir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, informasiya mübadiləsini təmin etmək üçün kifayət qədər üsullar vardır. Onlar iki qrupa bölünür:

- Birinci qrup: Sözlərin, dilin köməyi ilə bağlı olan informasiya vasitələri. Bu cür verbal (şifahi dil cavabları) kommunikasiya vasitələri dillə bağlı olduğu üçün həmin ünsiyyət prosesi nitq adlanır.

- İkinci qrup: kommunikasiya vasitələri, qeyri-verbal, müxtəlif ifadəli hərəkətlər, mimika, işarələr sistemi və s. aid etmək olar.

Yeri gəlmişkən xatırlatmağı lazım bilirik ki, başlıca ünsiyyət vasitəsi olan dilin yaranması ilə bağlı çoxlu nəzəriyyələr vardır. Onlardan biri də "Əmək hıçqırıqları nəzəriyyəsi"dir. Bunu Fransız filosofu Lüdviq Hyare (1829-1889) irəli sürmüşdür. Dilin mənşəyini izah etməyə çalışan bu alimin yanaşmasına görə dil əmək prosesində insanların çıxartdığı instiktiv və ya reflektiv hıçqırıqlar əsasında yaranmışdır. Məsələn: odunyaran adamın baltanı vurarkən, yaxud matraflar çəkərkən çıxartdıqları səslər dilin ilk sözləri, felləri olmuş, digər sözlər də bunlardan əmələ gəlmişdir. Lüdviq Hyarenin düşüncəsinə görə əməklə dil paralel amillərdir. Dil insanın əmək prosesini müşayiət edir. Eyni zamanda dil əməyi müşayiət etməyə də bilər, yəni səs çıxartmadan da ağaca balta vurmaq olar. Elmi əsası olmayan belə nəzəriyyələr hadisənin mahiyyətini tam aça bilmir. Dil ünsiyyət vasitəsidir (Bax: № 15 – səh. 76-77). Elmi ədəbiyyatlarda dil, adətən, şərti işarələrin sistemi kimi mənalandırılır. Dil vasitəsilə insanlar arasında həyata keçirilən ünsiyyət prosesi nitq adlanır. Cəmiyyət tərəfindən yaranan dil məxsus olduğu xalqın başlıca atributudur. Demək, dil verbal ünsiyyətdə rabitə, nitq isə prosesin özüdür. Hər hansı məmulat hazırlanarkən istifadə olunan zəruri alətlər emal zamanı vasitələrdir, baş verən dəyişikliklər isə prosesdir, texnologiyalardır (kəsmə, deşmə, birləşdirmə və s.). Təcrübə

göstərir ki, insanlar ünsiyyət prosesində heç də həmişə verbal kommunikasiya vasitələrindən istifadə etmirlər. Nitqdən kənar vasitələrdən istifadə etmək zərurətinin yaranma halları daim artmaqdadır. Buna başlıca səbəblərdən biri kimi inteqrasiyanın, beynəlxalq əlaqələrin sürətlə genişlənməsidir. Son illərin texnoloji vasitələrin təkmilləşmə zərurətinin yüksəlməsi, insanlar arasında ünsiyyətin qeyri-verbal formatı, demək olar ki, üstünlüyü ələ almaqdadır. Məsələn: dünyada yaşayan insanların başa düşə biləcəyi simvollardan istifadə edilməsi aeroportlarda, avtovağzallarda və digər ictimai yerlərdə qoyulan simvolların köməyi ilə insanlar dayanacaqlar, yeməkxanalar, yanacaq və təmir yerləri və s. barədə düzgün məlumat əldə edirlər.

Pedaqoji prosesdə qeyri-verbal ünsiyyət vasitəsi kimi müəllim müxtəlif intonasiyalardan, öskürməkdən və s. istifadə edir. Eyni zamanda insanlar öz geyimləri ilə də onları əhatə edən adamlara münasibət bildirirlər.

Mütəxəssislər şəxsiyyətlərarası ünsiyyətdə dörd əsas zonanın mümkünlüyünü diqqətə çatdırırlar.

- Yaxın ünsiyyət zonası (yarımmetrlik məsafədə). Bu məsafədə valideynlər, övladları, olduqca yaxın dostlar, sevgililər ünsiyyət saxlayırlar.

- Şəxsi ünsiyyət zonası (0,5 metrdən 1,5 metrə qədər olan məsafə). Bu məsafədə bir-biri ilə yaxından tanış olan adamlar ünsiyyət saxlayırlar.

- Formal ünsiyyət zonası (1,5 metrdən 3 metrə qədər olan məsafə). Bu məsafəni işgüzar adamlarla ünsiyyət və az əhəmiyyətli söhbət zamanı gözləyirlər.

- Ümumi ünsiyyət zonası (3 metrdən uzaq məsafə). Bu məsafədə mühazirə dinlənilir, ümumi ünsiyyət situasiyası yaranır.

Dünyada formalaşmaqda olan informasiya cəmiyyətinin əsas məqsədi insanların düşündüklərini ünsiyyət üçün maneəsiz olaraq ictimaiyyətə çatdırmaqdır.

1948-ci ildə qəbul edilmiş "Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi"ndə proseslə əlaqədar deyilir: "Hər bir insan əqidə azadlığı və onu sərbəst ifadə etmək hüququna malikdir: bu hüquqa maneəsiz olaraq öz əqidəsində qalmaq azadlığı və istənilən vasitələrlə və dövlət sərhədlərindən asılı olmayaraq, informasiya və ideyalar axtarmaq, almaq və yaymaq azadlığı daxildir". Hazırda internet və onun infrastrukturu, fəaliyyət sferası və imkanları genişlənməkdədir. Burada təkcə informasiya almaq deyil, eyni zamanda elektron poçt, kitabxana, elm, ticarət, virtual əmək münasibətləri və bir çox vasitələrdən faydalanmaq da aktuallaşır.

Tədqiqatlar sübut etmişdir ki, bədənin tədrici inkişafı adlanan somatik təkamül proseslərində orqanizmlərdə maddələr və enerji mübadiləsi ilə yanaşı, xarici mühitdən gələn siqnalları qəbul etmək və onları cavablandırmaq qabiliyyəti də formalaşmağa başlamışdır.

Cəmiyyətdə birinci informasiya inqilabı Şumerlərin təxminən e.ə. 5-6 min il bundan əvvəl kəşf etdiyi yazı olmuşdur.

Şumer dövləti Mesopotamiyada (Mesopotamiya yunan dilində ikiçayarası deməkdir) Dəclə və Fərat çaylarının kəsişməsində yerləşmişdir.

Tarixilik baxımından belə bir faktı xatırlatmaq vacibdir. Texnoloji cəhətdən müasir İKT infrastrukturunun inkişafı ilə əlaqədar Azərbaycanın təhsil sistemində təminat dinamik səciyyə daşıyır. Bu istiqamətdə söhbət açılarkən bir sıra cəhətlərə də aydınlıq gətirilməlidir.

- Məlumat və resurs mərkəzi (mkm). Mərkəzdə Azərbaycan Təhsil Şəbəkəsinə (ATŞ) internetə "giriş və çıxış nöqtəsi" olmaqla yanaşı, eyni zamanda fasiləsiz olaraq təhsilə aid informasiya resursları toplanır. Xüsusi mərkəzləşdirilmiş antivirus proqramı təminatı mərkəzə qoşulmuş məktəblərdəki kompyuterləri avtomatik olaraq yeniləşdirir. Birbaşa mərkəzdən idarə olunan məktəblərdəki kompyuterlərin texniki xidmətinin səviyyəsi daim əhəmiyyətli dərəcədə artırılır.

- Avadanlıq təchizatı ilə bağlı "2008-2010-cu illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı" çərçivəsində mühüm layihə həyata keçirilmişdir. Təhsil müəssisələrinə 5585 ədəd stolüstü kompyuter, 1640 ədəd noutbuk və 1576 ədəd proyektor paylanması proqramın uğurla reallaşmasının göstəricilərindəndir. Ölkə üzrə ümumtəhsil məktəblərində 5-11 siniflərin sayına görə şagird kompyuter nisbəti 1:16-ya çatmışdır. Bununla yanaşı, Məlumat və Resurs Mərkəzi və eləcə də 1700 təhsil müəssisəsinin təxminən 17.000 sinif otağı şəbəkə avadanlıqları ilə təchiz olunmuşdur. İndi təhsil müəssisələrində "Mimio", "Promethean" və "Smart" şirkətlərinin istehsalı olan 300-ə yaxın interaktiv lövhələr vardır.

- Təhsilimizin həyatında çox böyük hadisə olan "Elektron Məktəb" layihəsi 2009-cu ildən reallaşmağa başlamışdır. Layihəyə cəlb olunan 50 təhsil müəssisəsinin 43-ü ümumi təhsilə aiddir. Layihənin əsas məqsədi informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tədris sistemində geniş və hərtərəfli tətbiqinə nail olmaqla yanaşı, qazanılan müsbət nəticələrin ölkədəki digər təhsil ocaqlarında istifadəsini həyata keçirməkdir.

- "Bir şagird: bir kompyuter" layihəsinin pilot tətbiqi "2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı" çərçivəsində həyata keçirilməyə başlamışdır. İlkin sınaq üçün layihəyə 15 pilot məktəb (Bakıdan – 12, Sumqayıtdan – 2, Xaçmazdan – 1 məktəb) cəlb edilmişdir. Bu məktəblərə ümumilikdə təhsil üçün nəzərdə tutulmuş 2277 noutbuklar paylanmış və limitsiz internet şəbəkəsi qurulmuşdur.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların distant təhsilin inkişafına təminat yaratmağa xidmət edən "Elektron Təlimləndirən Sistemlər" adlı layihənin icrasına başlanması yenilik kimi təqdirəlayiqdir. Layihənin çərçivəsinə uyğun olaraq 60 şagird və 10 müəllim heyətinə ən yeni texnologiya və proqram təminatları ilə təchiz olunmuş noutbuk verilmişdir. Eyni zamanda 60 şagirdin evinə internet xətti çəkilmişdir. Şagirdlərin dərs prosesinin idarə olunması üçün Bakıdakı 20 nömrəli məktəbdə Distant Təhsil Mərkəzi yaradılmışdır. Mərkəzdə yüksəksürətli fileroptik internet intranet bağlantıları quraşdırılmışdır. Müəllim, şagird və valideynlərin təhsil prosesinə qoşulmaları üçün WWW məsafəedən məktəb.az portalı fəaliyyət göstərir.

Tədris prosesində istifadə olunan informasiya texnologiyaları şagirdlərin tədqiqat bacarıqlarının inkişafına şərait yaradır, maraq dairələrini genişləndirir, təlimin motivasiyasını yüksəldir, şagirdlərin sərbəst və yaradıcı işlərini aktivləşdirir.

Təhsildə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) üzrə zəruri amillərin reallaşdırılması bir çox yeniliklərin müəllim və şagird hazırlığının inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müşahidələr göstərir ki, İKT-nin təhsilə transformasiyasında müəllimlərin rolu göstərilən səviyyədən asılıdır. Bu problemin həlli üçün müəllimlərin qarşısına İKT ilə əlaqədar xüsusi tələblər qoyulmalıdır. Bu məqsədlə UNESKO müəllimlərin İKT üzrə bacarıqlarına qarşı tələblərin çərçivə sənədini müəyyənləşdirmişdir. Bilmək lazımdır ki, təşkilatın tövsiyələrinin yeni versiyası "CİSCO", "İNTEL", "İSTE" kimi qurumların birgə iştirakı ilə UNESKO və "Microsoft" tərəfindən 2011-ci ildə hazırlanmışdır. UNESKO həmin tövsiyələri müntəzəm olaraq təkmilləşdirir.

Həmin tövsiyələrdə müəllimlərin İKT üzrə bacarıqları ilə əlaqədar üç yanaşma vardır:

Birinci yanaşma: "İKT-nin təhsilə tətbiqi". Bu yanaşmaya görə, müəllimlərdən təlim prosesində şagirdlərin İKT vərdişlərinin effektivliyinin artması tələb olunur.

İkinci yanaşma: "Biliklərin mənimsənilməsi" adlanır. Burada müəllimlərin və şagirdlərin qarşısında təlim subyektlərinin dərindən mənimsənilməsi real aləmdə zəruri məsələlərin həllində qurulan biliklərin tətbiqi tələbi nəzərdə tutulur.

Üçüncü yanaşma: "İnformasiya istehsalıdır". Bu tələbə görə, müəllimlər öyrənənləri cəmiyyətin ahəngdar inkişafı üçün vacib olan yeni biliklərin istehsalına (emalına) yardım etməlidirlər.

Təhsil cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi olduğu üçün onun qarşısında çox mühüm beynəlxalq tələblər qoyulur:

- ölkələr, müxtəlif mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı anlaşmanı yaxınlaşdırmaq;
- münaqişələrin sülh yolu ilə həlli;
- cəmin bütün üzvlərinin fiziki və mənəvi təkmilləşdirilməsi;
- iqtisadi inkişafa dəstək olmaq;
- yoxsulluğun azaldılması;
- həyat səviyyəsinə birbaşa təsir etmək.

UNESKO-nun İKT-dən istifadə ilə əlaqədar tələblərdə təhsil islahatları ilk növbədə iqtisadi inkişafla şərtləndirilir.

Bütün bunlar onunla bağlıdır ki, müasir kurikulum ənənəvi təhsil proqramından özünəməxsus bir sıra üstün cəhətləri ilə fərqlənir. Belə ki, müasir kurikulum şəxsiyyətyönümlü, şagirdyönümlü, nəticəyönümlü və tələbyönümlüdür. Bu da informasiya mübadiləsində nəzərə alınmalıdır.

Azerbaijan School, Volume 320, Issue 1, pp.35-48, 2013

Azərbaycan bütün sahələrdə dinamik inkişaf edir. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları üzrə qazanılan uğurların əsası ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Onun "Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiyanın (2003-2012-ci illər)" təsdiq edilməsi haqqında 17 fevral 2003-cü il tarixli sərəncamın tələblərinin ölkə başçısı möhtərəm Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilməsi dünyada inkişaf etmiş ölkələrlə inteqrasiyanın reallaşmasına təminat vermişdir. Milli Strategiyadan irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi, İKT-nin inkişafını və geniş tətbiqini həyata keçirməyə xidmət göstərən Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2010-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramı Prezidentin Sərəncamı ilə göstərilən fəaliyyəti uğurlu nəticələr qazanmışdır. Həmin nəticələrdən birincisi İKT-nin geniş tətbiqi sayəsində respublikada informasiya cəmiyyətinə keçid üçün real şəraitin yaradılmasına nail olmaqdır. "Azərbaycan 2020: - Gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyasının mühüm hədəfi İKT-nin illik artımın təxminən 1820 faiz ətrafında saxlamaqla, qarşıdakı səkkiz ildə bu sahədə gəlirlərini 8-9 milyard ABŞ dollarına çatdırmaqdır.

Azərbaycan Respublikasında 2013-cü il Prezidentin müvafiq sərəncamı ilə "İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları ili" elan edilmişdir. Sərəncamın tələbinə uyğun olaraq geniş tədbirlər planı müəyyənləşdirilmişdir. Burada informasiya cəmiyyəti və insan potensialının inkişafı, İKT potensialının gücləndirilməsinə xüsusi diqqət ayrılmışdır.

Mövzu ilə əlaqədar aşağıdakı nəticələri söyləmək olar:

- informasiya mübadiləsinin texnoloji təşəkkülü bəşər tarixinin inkişafını əks etdirir.
- informasiya cəmiyyəti insan cəmiyyətinin yeni inkişaf mərhələsidir.
- informasiya texnologiyalarından bacarıqla istifadə edilməsi cəmiyyət üzvlərinin həyat tərzinin yüksəldilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.
- informasiya texnologiyalarından səmərəli istifadənin elmi-praktik əsasları təhsil müəssisələrində mənimsədilməlidir.
- əmək məhsuldarlığının artırılmasında biliklərin mübadiləsinə ehtiyac vardır.
- ölkədə informasiya cəmiyyətinin formalaşması istiqamətində dövlətin sistemli olaraq proqramların reallaşdırması bütün sahələrdə dinamik inkişafı təmin edir.
- cəmiyyətin inkişafının yeni mərhələsində informasiya iqtisadiyyatın və sosial həyatın əsas resurslarındandır.

Rəyçi: prof. İ.Əhmədov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

Azerbaijan School, Volume 320, Issue 1, pp.35-48, 2013

1. Azərbaycan Respublikasında inkişaf naminə İKT-nin tətbiqi və inkişaf etdirilməsinin milli strategiyası (İKTMS). 2003-2012-ci illər. Bakı, 2003. www.tqdk.az.

2. Azərbaycan Respublikasında rabitə və İKT-nin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı. 2005-2008-ci illər. (Elektron Azərbaycan). Bakı, 2005.

3. Qurbanov A. İnsan və dil. Bakı: Gənclik, 2006.

4. Əliquliyev R., Qurbanova Ə. Azərbaycan terminaloji informasiya sisteminin yaradılmasının konseptual əsasları, informasiya cəmiyyəti problemləri. 2011, № 1.